

ANADOLU'DA YAZILMIŞ İLK TÜRKÇE TIP KİTABI*

Binnur ERDAĞI**

Özet: Bu yazı, Türkiye Türkçesinin tarihî dönemlerinden ilkini oluşturan Eski Anadolu Türkçesi döneminde Anadolu'da yazılmış ilk Türkçe tıp kitabı olduğu tahmin edilen, Hekim Bereket'in Tuḥfe-i Mübârizî adlı eserinin tanıtımını içermektedir. Hekim Bereket bu eserini önce Arapça olarak yazmış, daha sonra Farsçaya çevirmiş ve son olarak da Huḍâvendigâr Melikü'l-ümerâ Mübârizü'd-devle ve 'd-dîn unvanlı kişinin isteğiyle Türkçeye çevirmiştir. Yazar bu eserini, İbni Sina'nın Kanun kitabını esas alarak düzenlemiş, bitkiler, tedavi ve ilaç hazırlama hakkındaki kendi deneyimlerini de eklemiş ve bölümlerin daha iyi anlaşılabilmesi için ayrıca, daire biçiminde şemalar çizmiştir. Eser bu yönüyle Tıp Tarihi için de önemli bir kaynak durumundadır. Yazılış tarihi tam olarak belli olmamakla birlikte, 13. veya 14. yüzyılda yazıldığı tahmin edilen eserin bilinen iki nüshası vardır. Bu nüshaların biri Konya Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi'nde 1209, diğeri ise Paris Bibliotheque National'de TURC 171 numarası ile kayıtlı bulunmaktadır.

Anahtar sözcükler: Eski Anadolu Türkçesi, Tuḥfe-i Mübârizî, Hekim Bereket, tıp kitabı.

Abstract: This article consists of introducing of "Tuḥfe-i Mübârizî", estimated to be the first Turkish medical science book written by "Hekim Bereket" in Anatolia during the period of Anatolian Turkish which constitutes the first historical period of Turkey's Turkish. Doctor "Bereket" had written this work in Arabic previously, later translated into Persian and lastly into Turkish for the desire of "Huḍâvendigâr Melikü'l-ümerâ Mübârizü'd-devle ve 'd-dîn". The Author had arranged this work according to Law Book of İbni-Sina, added his experimentations about plants, treatment and preparation of medicine, too. In addition the author had drawn circular diagrams for better understanding of sections and hence this work is in the situation of important source for medical science history. Although the date of writing isn't known exactly, There are two known copies of the work estimated to be written in the 13th or 14th century. One of them is registered in "Konya Koyunoğlu" museum with the number of 1209, the other in "Paris Bibliotheque National" with the number of Turc 171.

Key words: Old Anatolian Turkish, Tuḥfe-i Mübârizî, Doctor Bereket, medicine book.

Anadolu Selçuklularının 1308 yılında tarih sahnesinden silinmesinden sonra her geçen gün biraz daha güçlenen beyliklerde Selçuklular dönemindeki dil tutumuna karşı ortaya çıkan Türkçeye dönüş ve gelişme duyarlılığı ve bununla birlikte gelişen milliyetçilik akımı Türkçenin yazı dili olarak kullanılmasını olumlu yönde etkilemiştir. Türkmen beylerinin Türkçeden başka dil bilmemeleri ya da Arap ve Fars kültürüne itibar etmemeleri nedeniyle kendilerine eser armağan edecek yazarların Türkçe yazma zorunlulukları Türkçenin güçlenmesine neden olmuştur denebilir. Böylece XIII ve XIV. yüzyıldan itibaren edebiyat eserleri yanında Türkçe olarak tıp, tarih, astronomi, İslâm dini ve felsefeyle ilgili eserler de yazılmaya veya tercüme edilmeye başlanmıştır (Korkmaz 1963: 9; Uzel 1992: 1).

* Bu yazı, "Tuḥfe-i Mübârizî (İnceleme-Metin-Sözlük)" adlı Doktora tezimizin "I. Giriş" Bölümü'nden alınıp genişletilerek hazırlanmıştır.

** Dr., Hacettepe Üniversitesi.

Bu dönemde, özellikle tıp alanında bir yandan Arapça ve Farsça eserler Türkçeye çevrilirken bir yandan da yarı telif yarı toplama sayılabilecek eserlerin yazıldığı görülmektedir. Hekimler tercüme yapırlarken yer yer kendi deneyimlerini de eklemiştir. Bu nedenle tam bir tercümeden söz edilememektedir.

Telif veya tercüme edilen bu eserlerin çoğunda zamanın geleneklerine uyularak yazılış tarihlerinin kaydedilmemesi ilk Türkçe tıp kitaplarının kronolojik sıraya konmasını güçleştirmektedir. Bu eserler, yazarların veya ithaf edilen kişilerin haltercümelerine göre aşağı yukarı şöyle bir kronolojik sıraya konmaktadır:

1. Hekim Bereket tarafından Arapça olarak yazılan Lubābü'n-Nuḥab'ın, yine aynı yazar tarafından Huḍāvendigār Melikü'l-ümerā Mübārizü'd-devle ve'd-dīn unvanlı zat adına Tuḥfe-i Mübārizī adıyla yapılan çevirisi.
2. Aydınogullarından Bahaeddin Umur Paşa (1340-1408) adına tercüme edilen İbni Baytar'ın Cāmi'ü'l-Müfredātü'l-Edviye ve'l-Ağdiye Tercümesi¹.
3. Ali bin Abbas (ölm. 284H/994M) tarafından yazılan Kāmilü's-Sinā'a'nın Kitābü'l-Melikī adıyla yapılan tercümesi.
4. İshak bin Murad (792H/1387M) Edviye-i Müfrede.
- 5, 6. Hacı Paşa (1334-1417?) Müntahab-ı Şifā ve Teshīlü's-Şifā.
7. Ahmedī (1330-1413) Tervīḥü'l-Ervāḥ.
8. XV. yüzyıl hekimlerinden Ali Çelebi bin Şerīf tarafından Timurpaşazade Gazi Umur Bey Çelebi adına yazılan Yādigār-ı İbn-i Şerīf.
9. Menteseoğullarından İlyas Bey (1402-1421) adına Şirvanlı Mehmed bin Mahmud tarafından İlyāsiyye adıyla Arapça olarak yazılan ve sonra İlyas Bey'in isteği üzerine aynı yazar tarafından yapılan Türkçe tercümesi.
10. Kütahya Germiyan beylerinden Yakub Bey (1388-1390) adına yapılan Türkçe Bāhnāme çevirisi.
11. Abdulvahhab tarafından Çelebi Sultan Mehmed (1413-1421) adına yazılan Kitāb-ı Müntahab.
12. II. Murad (1404-1451) döneminde Şirvanlı Mehmed bin Mahmud tarafından yazılan Kemāliyye.
13. Şirvanlı Mehmed bin Mahmud tarafından yazılan, kıymetli taşlarla ilgili Tuḥfe-i Murādī fi-'ilm-i Cevāhir.
14. Sinoplu Mümin bin Mukbil tarafından Candaroğlu İsfendiyar Bey (1392-1440) adına yazılan Miftāḥu'n-Nūr Hazā'inü's-Sürür.
15. Sinoplu Mümin bin Mukbil tarafından II. Sultan Murad (1404-1451)'a ithaf edilen Zaḥire-i Murādiyye.

¹ Adnan Adıvar, bu kitabın Anadolu'da yazılan ilk Türkçe eser olduğunu söylüyor (Adıvar 1982).

16. Candaroğullarından İsfendiyar Bey'in oğlu Kasım Bey adına yazılan *Ḥulāṣatü'l-Tıbb*.

17. II. Murad'ın vezirlerinden Timurtaşpaşazade Gazi Umur Bey adına Germiyanlı şair Ahmed-i Dāī tarafından yazılan *Tıbb-ı Nebevī* tercümesi (*Kitābü'ş-Şifā fi-eḫādīsü'l-Muṣṭafā*).

18. Hekim Beşir Çelebi tarafından Karamanoğlu İbrahim Bey (1414-1459) adına yazılan *Mecmū'atü'l-Fevā'id*.

19. Fatih Sultan Mehmed'in Hocalarından Akşemseddin (1390-1459) tarafından yazılan *Mā'idetü'l-Hayāt*.

20. 1460 yılında Eşref bin Muhammed tarafından yazılan *Hazā'inü's-Sa'adat*.

21, 22, 23. Şerefeddin Sabuncuoğlu'nun II. Bayezid (1481-1512)'in şehzadeliğinde onun adına *Zahire-i Harzemşāhī*'den yaptığı *Aḫrābādīn* tercümesi ile Fatih adına yazdığı *Cerrāhiyyetü'l-Hāniyye* ve *Mücerrebnāme*.

Yukarıda görüldüğü gibi Anadolu'daki ilk Türkçe tıp eserleri arasında ilk sırada sayılan (Koman 1955: 690; Şehsuvaroğlu 1957: 3; Şehsuvaroğlu, Demirhan, Güreşsever 1984: 27; Uzel 1992: 1) *Tuḥfe-i Mübārizī* adlı tıp kitabı bu yazının konusunu oluşturmaktadır.

Bu eseri bilim dünyasına ilk tanıtan Mahmud Mes'ud Koman olmuştur (Koman 1955). Daha sonra, Bedi' N. Şehsuvaroğlu bu eserden ve yazarından söz etmiştir (Şehsuvaroğlu 1957). *Tuḥfe-i Mübārizī*'nin Konya nüshası üzerinde ise Adnan Derin tarafından Yüksek Lisans tezi hazırlanmıştır (Derin 1987). Son olarak da tarafımızdan eserin Konya ve Paris nüshalarının karşılaştırmalı metni, dilbilgisi özellikleri ve çözümlenmeli dizininin verildiği Doktora tezi hazırlanmıştır (Erdağı 2001).

Hekim Bereket tarafından İbni Sinā'nın Kanunu esas alınarak yazılmış olan bu eser, ön sözünden anlaşıldığı üzere aynı yazar tarafından ilk olarak *Lübābü'n-Nūḥab* adıyla Arapça olarak yazılmış, daha sonra yine kendisi tarafından Farsçaya ve nihayet Türkçeye çevrilmiştir.

Eserde yazılış veya istinsah edilmiş tarihleri yoktur. Yazıldığı dönemi aydınlatabilecek tek kayıt, yine ön sözde bulunan, adına kitap ithaf edilmiş olan kişinin unvanı, *Hüdāvendigār Melikü'l-ümerā Mübārizü'd-dīn*'dir. Ancak bu unvanın kime ait olduğu ön sözden anlaşılamamaktadır.

Şehabettin Tekindağ, eserin ilk sayfasının dışındaki "*kitāb-ı Tuḥfe-i Mübārizī benām ḫazret-i ḫudāvend ā'zamü'l-Melikü'l-ümerā Mübārizü'd-devle ve'd-dīn el mücāhid el gāzī Halīfet Alp İbn-i Tolı bin Terkenşāh raḫmetullāhi*" satırlarına bakarak kitabın Amasya Emiri Halīfet Alp Gāzī adına yazıldığını söylemektedir (Tekindağ 1971:134).

Ancak Mahmud Mes'ud Koman, bu satırların hattı ile eserin içindeki yazının farklı olduğunu ve *Mübārizü'd-dīn* (dīn yolunda cihad eden) unvanının bu dönemdeki diğer bazı Anadolu emirlerine de verildiğini ve eserin mukaddimesindeki "ilerüki

pādişāhlar ve 'ākīl pādişāhlar" sözlerinden adına ithaf edilen Huḍāvendigār Melikū'l-ümerā Mübārizü'd-devle ve'd-dīn unvanlı zatın hükümdar derecesinde büyük nüfuzlu biri olması gerektiğini işaret etmiştir. Koman, Aydınöğulları Beyliğinde Mübārizü'd-dīn ünvanlı Beyler adına birçok telif veya tercüme eserini meydana getirildiğini belirtmiş ve bunlardan Aydınöğulları Mehmed Bey adına tercüme edilen Kışāş-ı Enbiyā ve Tezkiretü'l-Evliyā'nın mukaddimeleri ile Tuḥfe-i Mübārizü'nin mukaddimesi arasındaki benzerliğe dikkati çekerek ve "Mübārizü'd-dīn ünvanlı diğer emirlerin kitap yazdırmadıklarını, tercüme ettirmediklerini de göz önüne alarak namına ithaf olunan bu büyük ve nüfuzlu emirin, Aydınöğulları Mehmed Bey olduğunu kuvvetle tahmin ediyoruz" demektedir (Koman 1955: 701).

Anadolu'da yazılan ilk Türkçe telif eser konusu üzerinde araştırma yapan Mikail Bayram araştırmasında, Şehabettin Tekindağ ve Fuat Köprülü'nün de çeşitli görüşlerine yer verdikten sonra sonuç olarak Tuḥfe-i Mübārizü'nin Anadolu'da telif edilen bilinen en eski Türkçe eser olduğunu söylemektedir (Bayram 1996: 99).

Tuḥfe-i Mübārizü'nin müellifi ve mütercimi olan Hekim Bereket hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Bedi N. Şehsuvaroğlu ve Mahmud M. Koman'a göre Aydınöğulları Mehmet Bey (1330-1340) zamanında Aydın'a hicret eden bir Türk hekimidir (Şehsuvaroğlu, Demirhan, Güreşsever 1984: 27). Şehabettin Tekindağ ise Hekim Bereket'in Harezmi olduğu ihtimalini öne sürmektedir (Tekindağ 1971: 134). Arapça ve Farsçayı çok iyi bildiği, eserini önce Arapça yazıp daha sonra Farsçaya çevirmesinden anlaşılmaktadır.

Hekim Bereket'in Tuḥfe-i Mübārizü dışında, doğrudan doğruya Türkçe yazdığı Kitāb-ı der Hulāşa İlm-i Tıbb adlı bir eseri daha vardır. Bunun dışında, Hekim Bereket'in adı geçen iki eseriyle birlikte ciltlenmiş olmakla birlikte Hekim Bereket'e ait olup olmadığı belli olmayan Tabī'atnāme'den söz edilebilir (Koman 1955: 693, Tekindağ 1971: 136).

Tuḥfe-i Mübārizü'nin Yazılış ve Tercüme Ediliş Sebebi

Eserin mukaddimesine göre Hekim Bereket kitabını, İbni Sinā'nın Kanun kitabındaki bazı bölümlerden seçmeler yaparak düzenlemiş, bitkiler, tedavi ve ilāç hazırlama hakkında kendi deneyimlerinden bazı bilgiler eklemiş ve her bölümün daha iyi anlaşılabilmesi için ayrıca daireler çizmiştir.

Mukaddimedeki ifadeye göre, İbni Sinā'nın bu eseri üzerine daha önce, tıp âleminin büyüklerinden hiç kimse böyle bir düzenleme yapmamıştır. Hekim Bereket, bu şekilde düzenlediği kitabına Lübbü'n-Nühāb adını vererek Arapça güzel bir eser ortaya çıkmasını sağlamıştır. Daha sonra, üstün niteliklerini iştmiş olduğu Huḍāvendigār Melikū'l-ümerā Mübārizü'd-dīn ile tanışmış ve onun işaretiyle eserini önce Arapçadan Farsçaya çevirmiş ve ona Tuḥfe-i Mübārizü adını vererek Huḍāvendigār Melikū'l-ümerā Mübārizü'd-dīn ünvanlı kişiye ithaf etmiştir. Ve nihayet yine aynı kişinin işaretiyle Türkçeye çevirmiştir.

Tuḥfe-i Mübārizü'nin Nüshaları

Tuḥfe-i Mübārizü'nin bilinen iki nüshası vardır. Birinci nüsha Konya İzzet

Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi'nde 12049 numarasıyla kayıtlıdır. Bu nüsha, Hekim Bereket'in diğer eseri olan Hulāşa ve Hekim Bereket'e ait olup olmadığı belli olmayan Tabī'atnāme ile birlikte ciltlenmiştir. M. Koman, bu nüshanın aynı dönemdeki yüksek mevkili kişilere sunulan eserler gibi cildinin tezhipli veya sayfalarında hiç olmazsa ilk ve son yapraklarının müzehheb olmaması ve hattının muharrar olmasından dolayı sonradan yapılma eski bir kopya olduğunu belirtmektedir (Koman, M. M. 1955: 693). Nüshanın istinsah tarihi ve müstensihisi belli değildir.

İkinci nüsha ise yine Hulāşa ve Tabī'atnāme ile birlikte ciltlenmiş olarak Paris Bibliothèque Nationale'de 171 numarasıyla kayıtlıdır (Blochet, E. 1932: 70). Emil Blochet'ye göre XV. yüzyılın sonlarında veya başlarında istinsah edilmiştir. Müstensihisi belli değildir.

Her iki nüsha da 60 varak olup sülüse yakın bir nesih hattıyla yazılmıştır. Yazmalar aslen harekesiz olmakla birlikte harekelenmiş bölümler de bulunmaktadır.

Eser, dört ana bölüm (asıl) üzerine kurulmuştur. Her asılda birkaç fasıl ve birkaç talim vardır. Eserdeki ana başlıklar ve alt başlıklar şu şekilde sıralanmıştır:

- A. Birinci Asıl: Tabiat işleri
 - I. Birinci Talim: Tabiat durumu
 - Birinci Fasil: Tenin dört unsuru
 - İkinci Fasil: Dokuz mizaç
 - Üçüncü Fasil: Dört hilt
 - Dördüncü Fasil: Altı organ ve diğer organlar
 - Beşinci Fasil: Üç kuvvet
 - Altıncı Fasil: Bu üç kuvvetle meydana gelen işler
 - Yedinci Fasil: Üç türlü can
 - II. İkinci Talim: Tabiatla ilgili olan şeyler
 - Birinci Fasil: İnsan teninin renkleri
 - İkinci Fasil: Zayıflık ve şişmanlık
 - Üçüncü Fasil: Dört türlü yaş
 - Dördüncü Fasil: Erkek ile kadın arasındaki fark
- B. İkinci Asıl: Tabiat dışındaki işler
 - Birinci Fasil: Hastalık türleri
 - İkinci Fasil: Üç türlü sıtma
 - Üçüncü Fasil: Şişler ve yaradılışları
 - Dördüncü Fasil: Hastalıkla ilgili olan şeyler
 - Beşinci Fasil: Hastalığın sebepleri
 - Altıncı Fasil: Dört talimdir
 - a) Birinci Talim: Hastalık belirtileri
 - b) İkinci Talim: Hiltların galip olmasının belirtileri
 - c) Üçüncü Talim: Damar (nabız) tutmak
 - d) Dördüncü Talim: İdrarın durumu ve şişeye almak (gözle idrar muayenesi)
- C. Üçüncü Asıl: Sağlığı korumak

Birinci Fasil: Sağlığın kısımları

İkinci Fasil: Hava durumları

Üçüncü Fasil: Yemek ve içmek

Dördüncü Fasil: İstifrag ve hukne (kusturmak ve lavman)

Beşinci Fasil: Yürümek, hareket etmek ve sakin olmak

6. Fasil: Uyku ve uyanıklık

7. Fasil: Kızmak ve sevinmek

8. Fasil: Hastalıkları haber veren belirtiler

9. Fasil: (Metinde bu bölüm unutulmuş veya bu bölüm aslında 8 fasıl iken yanlışlıkla 9 fasıl olduğu söylenmiştir.)

D. Dördüncü Asıl: Tedavi etmek: Yedi Yol İki Fasil

1. Yol: Tedavinin kısımları

2. Yol: İstifrag (kusma) ve şartları

3. Yol: Kusmak

4. Yol: Kan almak

5. Yol: Hacamet yapmak (kan almak)

6. Yol: Hukne (lavman) yapmak

7. Yol: Döğünlemek ve dağlamak

1. Fasil: Üç Faydadır

a) 1. Fayda: Tek başına kullanılan ilâçlar

b) 2. Fayda: Otların kuvveti ve yaradılışı

c) 3. Fayda: Tek başına kullanılan ilâçların etkileri

2. Fasil: İki Faydadır

a) 1. Fayda: İlâçların karıştırılması

b) 2. Fayda: Karışık ilâçların türleri

Eserde, bazı bölümlerin açıklanması için daire biçiminde şemalar bulunmaktadır. bu şemaların sayısı kırk olarak belirlenmiş ancak otuz yedi tanesi tamamlanmış, dairenin bir tanesi çizildiği halde içi boş bırakılmış, iki daire ise yerleri ayrıldığı halde çizilmemiştir.

Metnin Konya nüshasının 60a ve 60b sayfalarının kenarında eklemeler bulunmaktadır. Bu eklemeler muhtemelen sonradan yapılmıştır ve tam olarak okunamamaktadır.

14. yüzyılda, Eski Anadolu Türkçesi döneminde Türkçe yazılmış ya da Arapça ve Farsçadan Türkçeye çevrilmiş eserlerin sayısı, bu dönemdeki dil duyarlılığı nedeniyle oldukça fazladır. Bu eserler arasında bulunan tıp eserleri de dönemin söz varlığının belirlenmesi açısından Türk dili için önemli birer kaynak durumundadır. Hekim Bereket'in yukarıda da belirtildiği gibi Anadolu'da yazılan ilk Türkçe tıp kitabı olduğu kabul edilen (Koman 1955: 690; Şehsuvaroğlu 1957: 3; Şehsuvaroğlu, Demirhan, Güreşsever 1984: 27; Uzel 1992: 1), hatta bazı araştırmacılara göre Anadolu'daki ilk Türkçe ürün olma ihtimali bulunan (Bayram 1996: 99) Tuḥfe-i Mübārizī adlı eseri de hem yazılış tarihi, hem de söz varlığı açısından Türk dili tarihi araştırmaları için önemli bir kaynaktır.

Tuḥfe-i Mübārizī, Türkçe söz varlığı açısından değerlendirildiğinde, aşağı

yukarı aynı dönemdeki diğer tıp kitaplarında kullanılan bazı terimlerin Türkçe karşılıklarının kullanımı dikkati çekmektedir. Örneğin, *edviye-i müfredede* yerine *yaluñuz otlar* (أوتلر يلوکز), *mürekep ilâçlar* yerine ise *ķarışmış otlar* (أوتلر قرشمش) kullanılmıştır. Yine aynı şekilde, *baş çanağı* (باش جنغي) 'kafatası', *eyegü* (ايكو) 'kaburga', *oğlan yatduğı yer* (غلان يتدوغي ير) 'rahim, döl yatağı', *delülik* (دلوك) 'malihulya, melankoli', *sıķlı[n]du* (سقلدو) 'usare, öz su' gibi Türkçe sözcüklerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu sözcüklerden bazıları ilk kez eserin yazarı Hekim Bereket tarafından kullanıldığı için burada öneri niteliği taşımaktadır.

Eserdeki bir başka dikkat çekici nokta da yine aynı dönem eserlerinde nadir olarak görülen bazı eklerle türetilmiş sözcüklerin bulunmasıdır. Örnek olarak addan belirteç görevinde ad yapan *-anaķl-enek* eki ile türetilmiş *erk-enek* (اركنك) 'kuvvetli, kuvvetlice' ve addan ad yapan *-cañ/-ceñ* eki ile türetilmiş *fikir-ceñ-lik* (فكرجنكلك) 'çok düşünme, kaygı' biçimleri gösterilebilir.

Son olarak Tuħfe-i Mübârizî'nin giriş kısmından kısa bir bölümün çevriyazısını vermek istiyorum.

1 b

1. [hazā kitāb] bi-smi'llāhi'r-rahmāni'r-rahīm [tuħfetü'l-mübârizi]
2. çok şükür kim aña êrmeye kıyās ve delim ögmek ve ispās ol cān bağışla-
3. yıcı tañrıya kim işbu anlamaķlık kārĥānesinüñ bünyādın ve bilmeklik
4. evinüñ ıılısımını dürlü endāmlar birle muħkem ķıldı ve süñükleri işbu gevdeye [dügerler-
5. idi ve siñirleri şol ipler gibi urđan gibi ķıldı] işbu bünyādı böyle bırakmağıla
6. ādemīnüñ cān evini işbu zāhir āleminde imāret ķıldı ve dürüd u selām
7. ol peygāberlerüñ yēgređi Muħammed Muřtafā üzerine ve anuñ řaĥābeleri
8. ve ehl-i ĥeyti üzerine olsun işbu Bereket eydür kim bu za ĩf bundan
9. ilerü ve arab dilince eylemişidi tıb ilmi içinde daĥı řeyĥ Ebü Ali bin Sīnā ki
10. tıb ilmi içinde Kānūn kitābın eylemiřidi anuñ baĥřlarınuñ üründüsin bu
11. kitāb içinde getürdüm daĥı řol baĥřlar kim Ebü Ali Kānūn kitābınuñ ikincisinde
12. getürmiřdür yaluñuz otlar aĥvālinde daĥı çok ķā idele řayru otalamak
13. ve otlar ķatmak içinde ķamusın rüřen ve muĥtařar ibāretile ol kitāb
14. içinde getürmiřidüm her bir fařıla ve her bir ķā ideye bir dāyire eylemiř[idüm]
15. kim ol dāyireden ol maķřūd rüřen anlanurıdı řol řarīķ üzerine

2 a

1. eylemiřidüm kim tā řimdiki zamāna deđin kimse ol vecih üzerine bu kitābı
2. eylemedi ve şol tertīb üzerine düzmiřidüm kim bu ilmüñ ulularından hiĥbir
3. ulu ol tertīb üzerine sürmedi pes ol arabca kitāba Lübabü'n-Nüĥab
4. dēyü ad vērdüm bir gün ittifaķ düřdi-kim Huđāvendigār melikü'l-ümerā Mübâriz-
5. ü'd-devle ve'd-dīn aña ululıķ nerdubānına ağmağlığı dāyım dutsun şapusuyla
6. müşerref oldum ve anı hüner bezegiyile ve comardlık ve alplık şonı birle ārāste
7. buldum nice kim bundan ilerü irakđan yaķından yaddan biliřden ol ĥazretüñ
8. vaşfın ve hünerlerin hemişe işidürüdüm ĥod anuñ eyü adı ve yüce çavı

9. rub -i meskûn içine çolmuşıdı şöyle kim ilerüki pâdişâhların hayrı
10. hulûkı anuñ çavıyla belürsüz olmışıdı ilâhî anuñ tevfiķin ve kuvvetin sen
11. artur hikâyet arasında buyurdu-ki tıb şınâ atından bir kitâb
12. gerekidi ki anuñ mü'tâla asından bize bir fâyide olayıdı çün bu du â-
13. cınuñ ol kitâbın gördi begendi pes buyurdu eger bu kitâbı
14. türkîye döndürelər şöyle kim ol dâyireler kâmusı anda bile yazıla yavlaķ hoş
15. ola bu ilim içinde bir ğarîb bedî nüşha ola çün ol huğâvend bu du âcıyı

2 b

1. râyı içinde ve himmet yüksekliğinde ârâste gördi ve dürlü ilim bilmege rağbetlü
2. ve heveslü gördi pes kendözüme vâcib gördüm ki ol ulunuñ işâretin
3. yerine getürdüm ve anuñ hazreti dilegin tamâm eylemegi kendözüme sa âdet
4. ve devlet bilem pes ol kitâbı arab dilinden pârsî diline döndürdüm ve ol
5. kitâba Tuħfe-i Mübârizî dâyu ad vârdüm anuñçün-kim tuħfelerün yegregidür şol kâmil
6. melikler ve âķil pâdişâhlar katında armağanlar yegregi kitâblardur kim bunların adına
7. düzile tâ kim bunların hazîneleri ol cân arturucu kıymetlü sözlerle bezene bunların adı ve zikri ol kitâb sebebiyle uzana ve bunların çavı ve hayrı rûzigâr
9. ulularının dilinde söylene pes bu kitâb dört aşıl üzerine düzildi ve her bir
10. aşılta birkaç ta lîm ve birkaç faşıl yazıldı şöyle kim bu cedvelde yazılmışdur
11. peş andan sonra kim ol ulu ol kitâbı pârsî diline düzdürdi ben za îf
12. du âcı ol kitâbı ol uludan okıdım ittifaķıla huğâvendigâr işâretile
13. pârsîden türkçeye döndürdüm وَمِنَ اللّٰهِ نَرْجُو السَّادَاتِ الْتَوْفِيقَ الْاَلِیَّ
14. الرَّشَادِ bu cedvel işbu kitâbda şerh niteliğın bildürür bu kitâb dört aşıldur
15. her bir aşıl birkaç faşıldur ve birkaç ta lîmdür evvelki aşıl tabî at işlerin

Kaynaklar

- ADIVAR, Adnan (1943) *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul.
- _____, (1982) (Eklerle yayınlayan: A. Kazancıgil-S. Tekeli), İstanbul.
- BAYRAM, Mikail (1996) "Anadolu'da Te'lif Edilen İlk Türkçe Eser Meselesi", V. *Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri*, Konya.
- BLOCHET, E. (1932) *Catalogue des Manuscrits Turcs I*, Paris.
- _____, (1933) *Catalogue des Manuscrits Turcs II*, Paris.
- CANPOLAT, Mustafa (1973) "XIV. Yüzyılda Yazılmış Değerli Bir Tıp Eseri Edviye-i Müfrede", *DTCF Türkoloji Dergisi*, V: 20-47.
- DERİN, Adnan (1987), "Tuħfe-i Mübârizî (Metin-Gramer Notları-Sözlük)", Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış).
- ERDAĞI, Binnur (2001) "Tuħfe-i Mübârizî (İnceleme-Metin-Sözlük)", Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Dili Bilim Dalı Doktora Tezi (Basılmamış).
- KÂHYA, Esin (1995) *İbn-i Sina El-Kanun Fi'-Tıbb*, Ankara: AKDTYK Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- KOMAN, Mahmud M. (1955) "Tuħfe-i Mübarizi (Lübab-ün Nuhab Tercümesi)", *İ.Ü. Tıp Fakültesi Mecmuası*, XVIII, 13: 689-719, İstanbul.
- KORKMAZ, Zeynep (1963) *Türk Dilinin Tarihi Akışı İçinde Atatürk ve Dil Devrimi*, Ankara: AÜDTCF Yayınları.
- ÖNLER, Zafer (1985) "Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Yazılmış İki Tıp Kitabında Yer

- Alan Sağlık Bilgisi Terimleri", **TDAY Belleten 1985**: 87-130.
- _____, (1990) *Müntahab-ı Şifâ I, Giriş-Metin*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- _____, (1999) *Müntahab-ı Şifâ II, Sözlük*, İstanbul: Simurg Yayınları, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi 21.
- ŞEHSUVAROĞLU, Bedîî N. (1957) "Anadolu'da Dokuz Asırlık Türk Tıp Tarihi", **Dünya Tıp Birliği XI. Genel Kurulu Bildirileri**, İstanbul.
- _____, (1984) *Türk Tıp Tarihi*, Bursa.
- Tarama Sözlüğü I-VIII*, (1963-1972) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TEKİNDAĞ, Şehabettin (1971) "İzzet Koyunoğlu Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Yazmalar Üzerinde Çalışmalar I", **Türkiyat Mecmuası**, XVI: 133.
- UZEL, İlter (1992) *Şerefeddin Sabuncuoğlu, Cerrahiyetü'î -Haniyye I, II*, Ankara: TTK Yayınları.
- YELTEN, Muhammet (1993) *Şirvanlı Mahmud Kemaliyye*, İstanbul.